BO'LG'USI O'QITUVCHILARNING AXLOQIY-MADANIY MUNOSABATLARINI TAKOMILLASHTIRISHDA MILLIY UDUMLARNING AKSIOLOGIK SALOHIYATI

G'aniyeva Sayyora Saidmurod qizi
Termiz davlat pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim kafedrasi o'qituvchisi
E-mail: sayoraganiyeva09@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.24088286

Annotatsiya. Tezisda o'zbek xalqining milliy an'ana va udumlarida mujassam bo'lgan qadriyatli imkoniyatlar bo'lg'usi o'qituvchilarning axloqiy-madaniy munosabatlarini takomillashtirish nuqtai nazaridan tahlil qilingan. Udumlarning me'yoriy, hissiy-qadriyatli va kasbiy-tarbiyaviy funksiyalari asoslangan.

Kalit so'zlar: milliy udum, an'ana, aksiologik salohiyat, axloqiy-madaniy munosabat, bo'lg'usi o'qituvchi, qadriyat.

Аннотация. В тезисе с позиций совершенствования нравственно-культурных отношений будущих педагогов анализируется ценностный потенциал национальных традиций и обычаев узбекского народа. Обоснованы нормативная, эмоционально-ценностная и профессионально-воспитательная функции обычаев.

Ключевые слова: национальные обычаи, традиция, аксиологический потенциал, нравственно-культурные отношения, будущий педагог, ценность.

Abstract. The paper analyzes the value potential of Uzbek national traditions and customs in improving the ethical and cultural relations of prospective teachers. The normative, emotional-value and professional-educational functions of customs are substantiated.

Keywords: national customs, tradition, axiological potential, ethical and cultural relations, prospective teacher, values.

Kirish. Pedagogika oliy ta'lim muassasasida tahsil olayotgan talaba kelajakda faqat bilim beruvchi emas, balki bola shaxsida dastlabki axloqiy tasavvurlarni shakllantiruvchi inson bo'lib yetishadi. Maktabgacha ta'lim yo'nalishida o'qiyotgan talabalar uchun bu masala alohida ma'noga ega, chunki uch yoshdan yetti yoshgacha bo'lgan davrda bola kattalar xulqini deyarli so'zsiz qabul qiladi. Shu bois bo'lg'usi tarbiyachi qanday qadriyatlarga tayanishi, odamlar bilan qanday munosabat o'rnatishi ta'lim sifatining ko'zga tashlanmaydigan, lekin hal qiluvchi omiliga aylanadi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda tarbiyaning insonparvarlik, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslanishi alohida belgilab qo'yilgani ham bejiz emas [1]. Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasida esa oila, mahalla va ta'lim muassasasi hamkorligi tarbiyaning asosiy tayanchi sifatida ko'rsatilgan [2].

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Tezisning maqsadi o‘zbek xalqining milliy an’ana va udumlarida mujassam bo‘lgan qadriyatli imkoniyatlarni aniqlash hamda ularni bo‘lg‘usi o‘qituvchilarning axloqiy-madaniy munosabatlarini takomillashtirishga yo‘naltirish yo‘llarini nazariy jihatdan asoslashdan iborat.

Metodologiya. Tadqiqotda aksiologik yondashuv tayanch sifatida olindi. Bu yondashuv har qanday tarbiyaviy hodisani u o‘zida tashiydigan qadriyat orqali baholashni talab qiladi [3]. Shuningdek, Sharq mutafakkirlari asarlari va zamonaviy pedagogik manbalar qiyosiy-tarixiy tahlil qilindi.

Natijalar va muhokama. Tahlil shuni ko‘rsatdiki, milliy udumlarni oddiy marosim yoki urf-odat sifatida emas, avloddan avlodga o‘tib kelayotgan axloqiy tajriba sifatida ko‘rish kerak. Masalan, hashar faqat birgalikda ish bajarish emas. Uning zamirida beg‘araz yordam, jamoa oldidagi mas’uliyat va mehnatni qadrlash tuyg‘usi yotadi. Kattalarga salom berish, ularga yo‘l bo‘shatish, dasturxon odobi kabi kundalik udumlar esa hurmat va o‘zini tiyish madaniyatini tarbiyalaydi. Ustoz va shogird an’anasi bo‘lg‘usi o‘qituvchi uchun ayniqsa qimmatli. U bilim berish bilan birga shaxsiy ibrat orqali ta’sir ko‘rsatish g‘oyasini o‘zida saqlab kelmoqda.

Fikrimizcha, milliy udumlarning aksiologik salohiyati uch funksiyada namoyon bo‘ladi. Birinchisi me’yor belgilovchi funksiya bo‘lib, udum shaxsga jamiyatda qaysi xatti-harakat maqbul ekanini ko‘rsatadi. Ikkinchisi hissiy-qadriyatli funksiyadir: udumda ishtirok etish insonda tegishlilik va mehr tuyg‘usini uyg‘otadi. Uchinchisi kasbiy-tarbiyaviy funksiya bo‘lib, o‘qituvchi udumdan bolalar bilan ishlashda tarbiya vositasi sifatida foydalana oladi.

Bu qarashlar Sharq allomalari merosi bilan uyg‘un. Forobiy fozil jamoa haqidagi qarashlarida insonning baxtga erishishini ezgu xulq va o‘zaro yordam bilan bog‘lagan [4]. Yusuf Xos Hojib “Qutadg‘u bilig” asarida bilim va odobni ajralmas holda talqin qilgan [5]. Abdulla Avloniy esa tarbiyani millat taqdiri bilan bog‘lab, yaxshi xulqlarni odatga aylantirish zarurligini asoslagan [6]. M. Quronov milliy tarbiyani xalqning o‘z tarixiy tajribasiga tayanadigan yaxlit tizim sifatida talqin qiladi [7].

Shu bilan birga, udumlarning hammasi ham bugungi kun uchun bir xil qimmatga ega emas. Isrofgarchilikka olib keladigan ayrim marosimlar yoki shaxs erkinligini cheklovchi qarashlar tanqidiy baholanishi lozim. Demak, bo‘lg‘usi o‘qituvchida udumlarni saralay olish, ularning ezgu mazmunini ajrata bilish ko‘nikmasini shakllantirish ham muhim vazifa hisoblanadi.

Xulosa. Olib borilgan tahlildan kelib chiqib aytish mumkinki, milliy an’ana va udumlar bo‘lg‘usi o‘qituvchining axloqiy-madaniy munosabatlarini takomillashtirishda boy tarbiyaviy manba bo‘lib xizmat qiladi. Biroq bu salohiyat o‘z-o‘zidan ro‘yobga chiqmaydi. Uni pedagogik fanlar mazmuniga, pedagogik amaliyotga va talabalar bilan olib boriladigan ma’naviy-ma’rifiy ishlarga maqsadli kiritish talab etiladi. Keyingi bosqichda udumlarning qadriyatli mazmunini kasbiy tayyorgarlik jarayoniga integratsiyalashning pedagogik shartlarini aniqlash rejalashtirilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi 1059-son “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.
3. Сластенин В.А., Чижакова Г.И. Введение в педагогическую аксиологию. Москва: Академия, 2003.
4. Forobiy Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. Toshkent: A. Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993.
5. Yusuf Xos Hojib. Qutadg‘u bilig. Toshkent: Yulduzcha, 1990.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

6. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent: O'qituvchi, 1992.
7. Quronov M. Milliy tarbiya. Toshkent: Ma'naviyat, 2007.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.